

РОЗДІЛ III ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ЗАКОНУ ТА ЗМІНИ ІММІГРАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В США ПІСЛЯ 11 ВЕРЕСНЯ 2001 РОКУ (2001 – 2004 рр.)

Андрій КОБЛАН (м. Львів)

У статті висвітлюються антитерористичні аспекти реформування законодавства США після терористичних нападів 11 вересня 2001 року. У дослідженні проаналізовано причини прийняття, особливості застосування та надана загальна характеристика Патріотичного Закону. Окремим аспектом у дослідженні розглядаються зміни імміграційних норм.

Ключові слова: тероризм, антитерористична кампанія, патріотичний закон, імміграційні норми.

The article highlights the antiterrorist aspects of legislation changes in USA following the terrorist attacks on September 11, 2001. The research analyzes the reasons of adopting, enactment and general characteristics of Patriot Act. There is emphasis on changes in immigration rules.

Key words: Terrorism, anti-terrorist campaign, patriotic law, immigration norms.

Антитерористична кампанія після терактів 11 вересня 2001 року, у яких загинуло близько трьох тисяч осіб, стала ключовим елементом у зовнішній та внутрішній політиці адміністрації Дж. Буша (2001 – 2009 рр.). Американські власті зробили прерогативою військові засоби в боротьбі з міжнародним тероризмом. Водночас зміни антитерористичного законодавства, засоби якого визнаються пріоритетними в європейських країнах, стали ключовим фактором внутрішньої політики та внутрішньополітичного життя США. Автор статті, беручи до уваги публікації В. Власіхіна [1], Д. Коула [8], Ж-К. Пає [13], розглядає зміни, запроваджені у двох ключових законодавчих актах США: Патріотичному Законі та Законі про зміцнення прикордонної безпеки, лейтмотивом яких є посилення антитерористичної функції правоохоронної системи США та антитерористичних норм в імміграційному законодавстві. Основними завданнями дослідження виступають такі моменти: виокремлення новацій антитерористичного законодавства, розгляд їхніх передумов та аналіз дискримінаційного аспекту цих нововведень.

Зміцнення внутрішньої (антитерористичної) безпеки США після терактів 11 вересня 2001 року відбувалося двома способами: структурному й законодавчому. Якщо структурну перебудову системи внутрішньої

безпеки США було здійснено через півтора року після цих нападів (на початку 2003 р.), то новий об'ємний антитерористичний закон було запроваджено лише за 45 днів після цих подій. 19 вересня 2001 року міністр юстиції США Дж. Ешкрофт надав проект нового антитерористичного закону, який одержав назву “Патріотичного закону (акту)” (повна назва “Закон про об'єднання та зміцнення Америки через надання належних засобів, необхідних для запобігання та протидії тероризму”). Дж. Буш після затвердження нового закону 26 жовтня 2001 року наголосив, що закон дасть змогу виявляти й карати терористів, допоки вони завдають удару самі [1, с. 87], що збігається із основним (превентивним) завданням стратегії внутрішньої безпеки, яка була оприлюднена в липні 2002 року. Одразу після прийняття Дж. Ешкрофт, уповноваживши всі правоохоронні відомства виконувати закон, наголосив, що закон ґрунтується на двох основоположних принципах: щільному нагляді та швидкому відстеженні і перехопленні терористів [6]. Варто зазначити, що новий закон фактично без обговорення був прийнятий в рекордно короткі строки переважною більшістю обох палат Конгресу (у сенаті – лише один голос проти). Автори монографії “Тероризм і Конституція” так характеризують атмосферу навколо прийняття Патріотичного закону: “Дж. Ешкрофт, його основний прихильник, здійснював надзвичайний тиск, зокрема погрожуючи конгресменам, що кров жертв майбутніх терактів буде на їхніх руках, якщо вони не впровадять пропозиції адміністрації” [8, с. 151].

Варто наголосити, що пропозиції Дж. Ешкрофта щодо посилення антитерористичного законодавства, які затвержені в Патріотичному акті, були спровоковані не тільки терактами 11 вересня 2001 року. Ще 1996 року в США було прийнято Антитерористичний закон, який суттєво розширив антитерористичні можливості американських властей: встановлювалася страта за теракти, що призвели до людських жертв; криміналізувалося фінансування тероризму; заборонялася будь-яка підтримка організацій, визначених американським урядом терористичними; встановлювалася особлива процедура щодо виявлення та заборони в'їзду (депортації) на територію США потенційних терористів; збільшувалася фінансова підтримка антитерористичних заходів Федерального Бюро Розслідувань (ФБР) [12]. Патріотичний акт, який вніс поправки в 15 важливих законів США, зберіг основні тенденції, що були започатковані в Антитерористичному законі: основні зміни стосувалися посилення контртерористичних можливостей ФБР, зміцнення заходів щодо боротьби з фінансуванням тероризму та посилення антитерористичної складової імміграційного законодавства [3, с. 201].

Особливістю закону є наявність тимчасових норм (які діяли до кінця 2005 року, після чого більшість з них продовжені), що стосуються найбільш неоднозначних статей, зокрема повноважень ФБР стосовно одержання

інформації про терористичну діяльність через обшуки та прослуховування засобів комунікації [16]. Особливу дискусію викликали положення Патріотичного акту стосовно змін, унесених до Закону про стеження за іноземцями (FISA) від 1978 року, відповідно до якого запроваджувалася спеціальна процедура (з окремим судом) щодо видачі дозволів на стеження за представниками іноземних держав та “міжнародними терористами”. Патріотичний акт суттєво спростив цю процедуру, розширивши коло об’єктів її застосування, наданням права слідчим ФБР на одержання такого ордеру, навіть якщо тероризм був “значною”, а не “основною” метою розслідування. У результаті застосованих змін 2004 року (порівняно з 2001 р.) використання Закону про стеження за іноземцями збільшилося вдвоє (1758 проти 932 справ) [10].

Головною тенденцією Патріотичного закону є розширення розвідувальних можливостей ФБР, які провідний американський часопис “Нью-Йорк Таймс” назвав драконівськими (водночас сенатор Р. Фейнголд порівняв США після запровадження Патріотичного закону з поліцейською державою [14]). Новий закон надав можливість ФБР проводити таємні обшуки приватних помешкань, одержувати таємний доступ до особистих записів при наявності будь-якого зв’язку особи з міжнародною терористичною діяльністю. Генеральний прокурор США також одержав дозвіл видавати ордер на арешт підозрюваних у тероризмі на строк до шести місяців з перспективою подальшої депортації іноземців. Водночас можливості опротестувати рішення про арешт у підозрюваних у тероризмі фактично були нівельовані, а в листопаді 2001 року право на захист було обмежено постановою Міністерства юстиції щодо прослуховування розмов підозрюваних у тероризмі та їхніх адвокатів [3, с. 201].

Одноставне прийняття Патріотичного акту свідчить, що загроза тероризму змусила політичну еліту США пожертвувати частиною особистих свобод громадян заради внутрішньої безпеки. Під час підписання Патріотичного акту Дж. Буш наголосив, що закон сумісний із конституційними свободами американців, акцентуючи увагу на переважній підтримці обома палатами Конгресу [5]. П. Ліхі, голова сенатського юридичного комітету, виправдовуючи запровадження нового закону, зазначив, що чотирирічний строк дії найбільш неоднозначних положень закону стане гарантією проти ймовірних зловживань [1, с. 99]. Єдиною гучною політичною опозицією щодо Патріотичного акту виступив Р. Фейнголд, представник демократичної партії, який єдиний серед сенаторів проголосував проти прийняття цього закону. Інші сенатори-демократи, які, на відміну від республіканців, менш схильні до застосування антиліберальних заходів, проголосували позитивно: навіть такі представники ультралібералізму, як Б. Бар, котрий виступав проти прийняття 1996 року Антитерористичного закону, проголосував за

прийняття Патріотичного акту. Під час голосування в сенаті Р. Фейнголд зазначив: “За останні шість тижнів я був досить занепокоєний потенційною втратою прихильності Конгресу й країни стосовно традиційних громадянських свобод ... У силу того, як Міністерство Юстиції воює з терористами, воно всіляко використовує свої повноваження щодо арешту осіб й утримування їх під вартою, ув’язнюючи сотні осіб за порушення імміграційних правил...” [14]. У цій заяві відображена політика голови Міністерства юстиції Дж. Ешкрофта, який оголосив, що використає будь-який закон, щоб затримати терористів, за розпорядження якого в кінці 2001 року було арештовано приблизно півтори тисячі осіб [7].

Варто наголосити на тому, що думки про можливість згортання демократичних свобод через загрозу тероризму були висловлені на найвищому рівні в США ще напередодні “одинадцяти вересневих” терактів. У червні 2001 року Верховний суд США постановив, що “тероризм або інші особливі обставини можуть виправдати превентивний арешт негромадян США”. Справи, пов’язані з тероризмом, можуть потребувати від судів “більшою мірою брати до уваги судження політичних гілок влади”, – ідеться далі в постанові [1, с. 95]. У вересні 2001 року суддя Верховного суду С. О’Коннор також заявив, що у відповідь на тероризм “ми будемо мати більше обмежень особистих свобод, ніж будь-коли в країні” [15]. Наведені факти свідчать про політизацію боротьби з тероризмом, коли всі три гілки влади США погодилися на згортання деяких демократичних інститутів заради запобігання терактам. На нівеляції ролі судової влади США наголошує бельгійський учений Ж-К. Пає, прерогативи якої, згідно з Патріотичним актом, на його думку, одержує виконавча влада [13]. Ж-К. Пає твердить, що Патріотичний акт виконує передусім ідеологічну функцію, а самі норми закону він називає винятковими та нечіткими, застосування яких значною мірою залежить від інтерпретації судової влади [13].

Намагаючись вивести певні історичні закономірності у відході від ліберальних принципів у США, Д. Власіхін акцентує увагу на другій половині ХХ століття як періоді боротьби лібералізму та антилібералізму. У контексті прийняття Патріотичного акту він зазначає, що американська ліберальна критика завжди була наявна при посиленні повноважень федеральної влади [1, с. 97]. Однак таке твердження слід скоригувати, зазначивши, що тривалий час після 11 вересня 2001 року така критика фактично була відсутня. Погоджуючись з російським ученим, що “виклики тероризму неодмінно поставили перед американською владою необхідність ревізії деяких наївних, невиправдано ліберальних підходів до регулювання громадянського життя, котра суттєво виявилася в новому антитерористичному законодавстві”, варто нагадати, що саме відхід від демократичних устоїв неодноразово призводив в історії США до суттєвих

порушень особистих свобод, зокрема арештів за політичною і національною ознакою: під час громадянської війни в США було арештовано 13 тис. осіб; під час Першої світової війни були арештовані тисячі іммігрантів-учасників антивоєнного руху; під час Другої світової війни було інтерновано 110 тис. японців, 11 тис. німців, 3 тис. італійців [7]. На початку епохи радянсько-американського протистояння (в кін. 40-х – на поч. 50-х років ХХ століття) Закон про національну безпеку (1947 р.) був використаний проти прихильників комуністичної ідеології. Після 11 вересня 2001 року об'єктами арештів стали переважно вихідці із Близького Сходу, яких затримували за підозрою в тероризмі, хоча більшість з них лише порушила норми імміграційного законодавства. Властиво, що протягом 2002 – 2003 років американський уряд відмовлявся оприлюднювати дані щодо осіб, які стали об'єктами застосування нових антитерористичних норм. Лише 2004 року Дж. Ешкрофт заявив, що 375 осіб були обвинувачені у зв'язку з розслідуванням справ про тероризм, а ще 515 – депортовані [17]. 2005 року Дж. Буш згадав про 400 осіб, яких обвинувачено, і близько 200 осіб, яких засуджено. Однак, за даними розслідування журналістів газети “Вашингтон Пост” тільки 39 затриманих були визнані винними щодо причетності до тероризму, а всі інші були засуджені за менш значні злочини, зокрема, у сфері імміграційного законодавства [9].

Саме імміграційна система США (система норм та відповідних федеральних відомств, що регулюють імміграційний процес, і порядок в'їзду та перебування на американській території іноземців) стала однією із сфер, яка зазнала найсуттєвіших змін після терактів 11 вересня 2001 року. В Патріотичному законі четвертий розділ присвячено проблемам імміграції й захисту кордонів. Окрім того, у травні 2002 року в США було прийнято Закон про посилення прикордонної безпеки й реформування в'їзних віз, а в кінці 2002 – на початку 2003 років була здійснена структурна реформа імміграційного контролю США. Як і у випадку із застосуванням нових положень Патріотичного закону, запровадження нових антитерористичних норм в імміграційному законодавстві призвело до значного зростання зафіксованих порушень: кількість справ щодо порушень імміграційного законодавства в США зросла до 38 тис. 2004 року (800 обвинувачень було пов'язано з тероризмом), порівняно з 16, 4 тис. (115 пов'язано з тероризмом) 2001 року [11].

У 90-х роках ХХ століття в США важливою була дискусія стосовно лібералізації імміграційного законодавства. Однак антитерористична кампанія на самому початку ХХІ століття після найбільших терактів в історії в поєднанні з економічним спадом суттєво скоригувала акценти в дискусії щодо імміграційних питань у США – провідною стала не проблема легалізації мільйонів трудових мігрантів (переважно мексиканців), а проблема запобігання в'їзду на територію США потенційних терористів.

Безпосередньою причиною такої зміни “американського імміграційного дискурсу” був перебіг підготовки терактів 11 вересня 2001 року, під час якої всі 19 нападників легально опинилися на території США, у подальшому неодноразово порушуючи різні норми імміграційного законодавства США.

Варто зазначити, що вразливість імміграційної системи стосовно міжнародного тероризму дебатовалася в США задовго до терактів 11 вересня 2001 року. Напередодні цих нападів 2000 року, Національна комісія США з тероризму оприлюднила доповідь, у якій ідеться, що США є фактично “країною відкритих дверей”, “незважаючи на вироблені імміграційні закони і зусилля СІН” (маються на увазі заходи, що були запроваджені у відповідь на теракт проти ВТЦ 1993 року, організований вихідцями із Близького Сходу) [15]. Відповідно до Антитерористичного закону (від 1996 року) були запроваджені такі заходи в імміграційній сфері: встановлювалися спеціальні суди, що розглядали справи про депортацію підозрюваних у тероризмі; заборонявся в’їзд осіб, які будь-яким чином були причетні до організацій, пов’язаних з тероризмом [4]. Проте повноцінної програми щодо запобігання та виявлення іноземних осередків тероризму на території США в 1990-х роках не було запроваджено. Згідно із Законом про реформування імміграційної системи (1996 р.), у США мала бути організована система відстеження іноземних студентів, оскільки значна їхня частина використовувала свої студентські візи не за призначенням (виконавець теракту 1993 року був палестинцем, що одержав таку візу, а потім приєднався до екстремістського осередку). Однак через спротив з боку американських університетів упровадження такої системи постійно відкладалося, а після “одинадцятивересневих терактів” її створення запланували на 2003 рік. Аналогічна ситуація повторилася із запровадженням (загальної) системи відстеження іноземців (контролю їхніх термінів перебування) на території США. Цю систему за законом Служба Імміграції та Натуралізації (СІН) мала організувати 1998 року, однак через опір з боку північних штатів, які відстоювали свої торговельні зв’язки з Канадою, створення такої системи також не було реалізовано в другій половині 90-х рр. ХХ століття [15]. Після терактів 11 вересня 2001 року саме “проблема Канади” через прозорість американо-канадського кордону та ліберальні імміграційні закони Канади (що призвели до розгортання мусульманських екстремістських осередків) стала ключовим аспектом дискусій щодо антитерористичних заходів у США. Для розв’язання цього питання згідно з Патріотичним законом було передбачене потрійне збільшення персоналу американських прикордонних служб на межі з Канадою.

У процесі дебатів щодо посилення антитерористичного законодавства після 11 вересня 2001 року американський Конгрес зосередився на трьох

основних напрямках реформування імміграційної сфери: прикордонному контролю, процедурі видачі віз та відстеженні іноземних студентів. Наприкінці 2001 року в Конгресі пролунало чимало радикальних закликів, зокрема, стосовно тимчасової заборони в'їзду чи додаткових перешкод для студентів, що бажають навчатися в США, оскільки більшість нападників (11 вересня 2001 р.) опинилися на американській території після одержання студентської (навчальної) візи [15]. Незважаючи на те, що ці пропозиції не були узаконені, нові правила суттєво ускладнили процедуру видачі віз іноземним студентам та учасникам програм обміну в США [2, с. 124]. Також згідно з новим законодавством було дозволено використання інформаційних баз ФБР імміграційними службами (вперше з 1990 року) та впроваджено програму щодо збору інформації й стеження за особами, що запідозрені у зв'язках з тероризмом. Варто зазначити, що вихідцям із країн, котрі визначені американським зовнішньополітичним міністерством як спонсори тероризму, взагалі було заборонено в праві на імміграційний статус. Завершальним етапом антитерористичної реформи імміграційної сфери США стало запровадження біометричної системи ідентифікації особи на початку 2004 року (із використанням цифрових фотографій та відбитків пальців) на пунктах в'їзду в США, й виїзду з них. У цій системі були використані елементи профілювання стосовно вихідців з Близького Сходу, що дало можливість ще раз звинуватити в дискримінаційному характері американські антитерористичні заходи. Водночас СІН виявилася досить консервативною щодо реформи відповідних аспектів своєї політики на хвилі загального схвалення жорстких антитерористичних підходів. Тому в результаті схвалення в кінці 2002 року Закону про внутрішню безпеку СІН була розформована, а її підрозділи увійшли до новоствореного міністерства внутрішньої безпеки.

Таким чином, посилення антитерористичного законодавства в США на початку XXI століття насамперед пов'язано з прийняттям Патріотичного закону в жовтні 2001 року, який суттєво посилив антитерористичні повноваження ФБР та став основою реформування відповідних норм імміграційного й фінансового законодавства США. Основними тенденціями закону є: посилення каральних заходів стосовно учасників терористичної діяльності; фактично, тотальне стеження за підозрюваними у зв'язках з міжнародним тероризмом; та посилення антитерористичних заходів у фінансовій та імміграційній сферах. Зміни імміграційної системи США через запровадження біометричної системи ідентифікації іноземців та програми відстеження іноземних студентів виявилися одними з найбільш контроверсійних антитерористичних заходів поряд із посиленням контрольних функцій американської правоохоронної системи.

Характер реформування антитерористичного законодавства після 11 вересня 2001 року, процес якого розпочався в США в середині 1990-х

років, був зумовлений не тільки терактами, але й особливостями внутрішньої політики адміністрації Дж. Буша, зокрема позицією Міністерства юстиції. Незважаючи на антиліберальний характер нових антитерористичних норм, основним апологетом яких виступив Дж. Ешкрофт, їхнє впровадження не викликало ані дебатів у середовищі двох провідних американських політичних партій, ані застережень з боку Верховного суду, що свідчить про готовність усіх трьох гілок влади США до процесу згорання суспільних свобод на користь питань внутрішньої безпеки. Водночас така односпайність в американському внутрішньополітичному житті не гарантувала відсутності дискримінаційних заходів стосовно певних релігійних та етнічних груп.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Власихин В. Новый закон США о борьбе с терроризмом и билль о правах// США. Канада: экономика, политика, культура. – 2002. – №4. – С. 87 – 104.
2. Иванов О. Реорганизация Американской иммиграционной системы (2002 – 2004)// США. Канада: экономика, политика, культура. – 2004. – №11. – С.119 – 125.
3. Тероризм: сучасний стан та міжнародний досвід боротьби/ Журавльов В., Романюк Б., Коваленко В.; За ред. Кондратьєва Я., Романюка Б. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. – 452 с.
4. Anti-terrorist Legislation// Migration Dialogue. – May 1995. – Vol. 1, No. 4; <http://migration.ucdavis.edu> (05.06.2009).
5. Bush signs antiterrorism bill into law// CNN News. – 2001. – October 26; <http://www.cnn.com/2001/US/10/26/rec.antiterror.bill> (20.05.2009).
6. Clymer A. Authorities Gain Tools to Fight Terrorism// New York Times. – 2001. – October 27; www.nytimes.com/2001/10/27/national/27TERR.html (20.05.2009).
7. Cole D. Trading Liberty for Security after September 11// Foreign Policy In Focus. – September 2002; <http://www.fpif.org/papers/post9-11.html> (15.02.2009).
8. Cole D., Dempsey J. Terrorism and the Constitution: Sacrificing Civil Liberties in the Name of National Security. – New York: The New Press, 2002. – 302 p. (Excerpts at http://www.thirdworldtraveler.com/Civil_Liberties/Terrorism_Constitution.html (15.03.2009)).
9. Eggen D., Tate J. U.S. Campaign Produces Few Convictions on Terrorism Charges// Washington Post. – 2005. – June 12. – Page A01; http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/06/11/AR2005061100381_pf.html (15.02.2009).
10. Hossain F. How the FISA Process Works// New York Times.– 2006.– February 6; www.nytimes.com/imagepages/2006/02/06/politics/20060207_FISA_GRAPHIC.html (15.02.2009).
11. Lichtblau E. Prosecutions in Immigration Doubled in Last Four Years// New York Times. – 2005. – September 29; <http://www.nytimes.com> (05.07.2009).
12. MILNET: Summary of the Terrorist Act (Anti-Terrorism and Effective Death Penalty Act) of 1996; <http://www.milnet.com/terract/terract.htm> (05.06.2009).
13. Paye J.-C. A Permanent State of Emergency// Monthly Review.– November 2006; <http://www.monthlyreview.org/11106paye.htm> (05.06.2009)
14. Statement of U.S. Senator Russ Feingold on the Anti-Terrorism Bill (From the Senator Floor, October 25, 2001); <http://feingold.senate.gov/speeches/01/10/102501at.html> (15.02.2009).
15. Terrorism: September 11, 2001// Migration Dialogue. – October 2001. – Vol. 7, No. 4; <http://migration.ucdavis.edu> (05.06.2009).

16. USA PATRIOT ACT Sunset; <http://epic.org/privacy/terrorism/usapatriot/sunset.html> (05.06.2009).

17. U. S. Criminal Division Annual Report. United States Department of Justice, 2004; www.usdoj.gov/criminal/CRMAAnnualReport2004.pdf (15.02.2009).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Коблан Андрій Михайлович – аспірант кафедри нової і новітньої історії Львівського національного університету ім. І. Франка.

Наукові інтереси: новітня історія (90-і рр. XX століття).

ВИСВІТЛЕННЯ АКТУАЛЬНОСТІ “ТАЙВАНСЬКОГО ПИТАННЯ” В НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Валерія МЕЛЬНІЧЕНКО (м. Миколаїв)

У статті здійснюється спроба аналізу висвітлення тайванського питання в офіційній вітчизняній та зарубіжній історіографії, його узагальнення та систематизація. Автор на підставі науково-методичної літератури розглядає не тільки історіографію з досліджуваної проблеми, але й складові “тайванського питання”.

У цій публікації автор поставила за мету підкреслити роль тайванського питання для китайсько-американських взаємостосунків та простежити процес становлення й розвитку тайванського питання в працях українських, російських та західних дослідників.

Ключові слова: тайванське питання, державний суверенітет, світове лідерство, політичні переговори, політологи, міжнародні відносини, регіональний конфлікт, протистояння, зарубіжна історіографія.

The author of the article analyses, summarizes and systematizes the Taiwan question in Ukrainian and foreign historiography. The author examines not only the historiography of the problem but also the main parts of the Taiwan question.

The author underlines the role of the Taiwan question for the Chinese-American relations. The author tries to trace the beginning and the development of the Taiwan question in works of Ukrainian, Russian and foreign scientists.

Key words: Taiwan question, state sovereignty, global leadership, political negotiations, political science, international relations, regional conflict, opposition, foreign historiography.

Тайвань є середньою ланкою ланцюга островів у західній частині Тихого океану. Він розміщений за 160 км. від південно-східного узбережжя материкової частини Китаю. Тайвань – один із найбільших островів Азії. Острів Тайвань рівновіддалений від Шанхаю і Гонконгу. Територія, що перебуває у складі Тайваню, включає сам острів Тайвань, а також острови Цзіньмень (Кемой), Мацзу, Пенху (Песькадорські) і десятки дрібних островів.

Не має потреби зосереджувати увагу читачів на гостроті тайванського питання, розкривати актуальність цієї теми, бо все це ґрунтовно розглянуто як у вітчизняній, так і зарубіжній історіографії. Але, на думку автора,